

# Een verwarrende verademing

## De havo- en vwo-geschiedenisexamens van 2018

Dit jaar verliep het examen vrij rimpelloos. Weinig vragen via de examenlijn van het CvTE, een rustig docentenforum, geen errata, één aanvulling op het correctievoorschrift. In de landelijke pers werden de havo- en de vwo-geschiedenisexamens positief ontvangen.

**Stefan Boom** was tot 2018 toetsdeskundige geschiedenis voor havo en vwo bij Cito. **Saskia de Boer** is sinds 2018 toetsdeskundige geschiedenis voor havo en vwo bij Cito.

**W**el werd er bij het LAKS door zowel havo- als vwo-kandidaten geklaagd over de lengte van het examen. De docenten namen die klacht voor havo niet over in de *quick scan*, de vwo-docenten deden dat wel. Slechts een kwart van de havo-docenten vond het examen te lang. Meer dan driekwart (85 procent) van de vwo-docenten gaf aan dat het vwo-examen te lang was geweest. Uit de *quick scan* bleek verder dat de havodocenten meer tevreden over het examen waren dan de vwo-docenten. Zij waardeerden het examen met een 6,6, terwijl hun vwo-collega's een 5,7 gaven.

### Examenbesprekingen

Sinds jaar en dag organiseert de havo-vwo-commissie van de VGN besprekingen van het centraal examen om de docenten te steunen bij de zware taak van de examencorrectie. Dit jaar heeft de VGN gekozen voor een andere opzet van de regionale besprekingen. Tot dit jaar wer-

den de vergaderingen in de regio voorbereid door een groepje docenten dat snel het werk van hun leerlingen hadden bekeken en op grond van hun ervaring trachtten in te schatten waar de problemen met de correctie zouden ontstaan. Hun bevindingen werden gepubliceerd in een landelijk verslag. In de regiovergadering werden die opmerkingen doorgegeven en besproken en kregen de collega's de mogelijkheid hun correctieperikelen aan de orde te stellen. De procedure verliep daarmee van boven naar beneden, een centrale reactie die in het land bekendgemaakt werd om een zo eenduidig mogelijke correctie mogelijk te maken. Dit jaar is deze *top-down*-benadering omgekeerd. De docenten op de regiovergaderingen brachten hun opmerkingen naar voren, de voorzitters verzamelden deze en vervolgens werden die in Utrecht naast elkaar gelegd. Uiteindelijk resulteerde dit ook in een landelijk verslag, waarmee de docenten het examenwerk nog eens konden doorlopen en konden inzetten bij eventuele meningsverschillen met de tweede corrector. Hoewel deze nieuwe procedure nog moet worden geëvalueerd, lijkt deze aanpak op voorhand geslaagd. Hopelijk kan het de daling in het bezoek aan de regiovergaderingen stuiten.

### Het havo-examen

Dit jaar is het eerste examen waarin er geen vragen meer zijn gesteld over de eerste vier tijdvakken. Deze verlichtings-

maatregel heeft een onbedoeld gevolg gehad voor de eerste volgordevraag. In de oude situatie strekte die zich uit over 'de hele geschiedenis', nu liggen de gebeurtenissen dichter bij elkaar. Deze vraag bleek dan ook moeilijker dan de openingsvragen van de afgelopen jaren.<sup>1</sup> De moeilijkste vraag van het havo-examen bleek vraag 12. Dit vraagtype is al vaker gebruikt en heeft telkens eenzelfde opzet. Er is een bron, in dit geval een fragment uit een novelle van J.J. Cremer. In de intro bij het fragment, een essentieel onderdeel van de bron, worden gegevens over de perceptie van deze novelle gegeven. De bron is daarmee getypeerd als een romantische verbeelding van de schrijver en in de tijd geplaatst. Het gaat hierbij dus niet om een ooggetuigenverslag, hoewel de schrijver waarschijnlijk wel fabriekskinderen aan het werk heeft gezien. Daarna moest de bron beoordeeld worden op de bruikbaarheid bij een onderzoek. Die beoordeling van de bruikbaarheid van de informatie uit een bron is altijd relatief, moet dus gezien worden in relatie tot de informatie die uit de bron gehaald kan worden en van de onderzoeksvraag die ermee kan worden beantwoord.<sup>2</sup> Een roman kan heel goed gebruikt worden in een studie naar de ontwikkeling van een schrijver. Maar dezelfde roman kan niet gebruikt worden om informatie over bepaalde gebeurtenissen te krijgen. Een krantenbericht of een ooggetuigenverslag (bij voorkeur van meerdere getuigen) is daar beter

**Tekstfragment van J.J. Cremer zoals deze werd ingezet bij het havo-examen in 2018.**

#### bron 3

In 1863 publiceert de Nederlandse schrijver J.J. Cremer zijn novelle *Fabriekskinderen*. Een bede, doch niet om geld. Hij leest zijn novelle in het hele land voor. De belangstelling van het publiek is erg groot. In dit fragment beschrijft Cremer een textiel fabriek in Leiden:

In het midden van die sombergekleurde rij (spinnmachines) – het helderst door een van de gasvlammen verlicht, daar zie je Saartje, het kind van Gerrit Zwarte, het arme kind dat koorts heeft, dat zich ongelooflijk snel en gelijkmatig moet haasten. Je herkent het arme meisje wel, al schrik je terug nu je haar droevig figuurtje in het volle licht beter kunt zien. Een hoofd, een heel hoofd is zij kleiner dan je dochtertje, dat op dit uur gezond, met roze wangen, op het zachte kussen ligt te dromen en even oud is als zij. Je schrikt terug bij het zien van dat vieze en fletse gezichtje, met die open mond en die onnatuurlijk glinsterende oogjes. Je wendt de blik van haar af, en je oog blijft gevestigd op het jongetje naast haar. Tien jaar oud, maar hij lijkt een kind van zeven lenten – wat zeg ik, een kind van zeven barre winters te zijn. Telkens en telkens werpt hij een versufte blik op de grofspinner (de opzichter die de machine bedient), die zijn werk aan de andere kant van de machine bespiedt; en angstig beweegt hij snel de handjes, want weet je, al twee keer heeft hij van hem een stevige tik met de stok gehad, hier op de schouder, erg vals! Erg vals en gemeen!



geschikt voor. Door de intro bij het fragment is duidelijk gemaakt dat Cremer veel mensen wist te bereiken met zijn werk. Zijn mening over kinderarbeid komt in het fragment en in de titel van zijn boek duidelijk naar voren, het verband met de 'discussies over de sociale kwestie' zou door de kandidaten moeten worden gezien. Daarom kan de bron zonder twijfel beter gebruikt worden voor de tweede onderzoeksvraag over de sociale kwestie, dan voor de eerste onderzoeksvraag over werkomstandigheden in de fabrieken. In vraag 19 worden de kandidaten opnieuw getoetst op hun onderzoeksvaardigheden. Er moet worden beredeneerd waardoor de achtergrond van een bron (in dit geval een geheime bespreking) invloed kan hebben op de betrouwbaarheid van de informatie uit die bron. Ook deze vraag is slecht gemaakt. Wellicht zou dit te ondervangen zijn door in lessen meer aandacht te besteden aan de onderzoeksvaardigheden uit domein A.

Een heel hoge score werd behaald bij de vraag over Wilhelm II en Bismarck, een p-waarde van 0.86. Over het algemeen 'doen' kandidaten het goed op dergelijke reproductieve vragen. Net als vorig jaar werden lagere scores behaald op vragen over motieven; kennelijk vinden kandidaten het lastig zich in te leven (wat wel hoort bij de historische vaardigheden). Het havo-examen is goed

onthaald. De docenten vonden het examen iets te lang, maar wel evenwichtig en duidelijk onderscheidend van het vwo-examen. Goede, leuke bronnen en beter na te kijken dan voorafgaande jaren. Er was wat verwarring over de interpretatie van de instructie 'geef aan'. Daar bedoelen de examenmakers mee dat er geen lang antwoord, zoals bij 'leg uit', wordt verwacht, maar een beknopter, korter antwoord. In plaats van de twee punten voor een leg-uit-antwoord, wordt er maar één punt gegeven. Bij vraag 28 lijkt dat niet zo: daar had ogenschijnlijk beter 'leg uit' kunnen staan, maar dan kan het cv niet worden uitgesplitst in de twee genoemde deelscores en dat zou de correctie weer moeilijker maken. De recensent in *Kleio* meende 'stokpaardjes' van de examenmakers te herkennen, maar vond het examen wel te doen. De hoge n-term (1) waarop hij hoopte, is er inderdaad gekomen.

### Het vwo-examen

De NRC besteedde ruimte aan het vwo-geschiedenisexamen. Beatrice de Graaf gaf een enthousiaste reactie op het examen. Zij vond het examen 'een verademing'.<sup>3</sup> Toch maakte zij ook een kanttekening die duidelijk maakt hoezeer de kenmerkende aspecten zorgen voor een kloof tussen historici in en buiten het klaslokaal. Bij vraag 22 (de vraag bij de foto met de PKI-vlag uit 1949, genomen in Indonesië) spreekt zij van 'een gemiste kans', omdat er in de vraag 'om de hete brij wordt heen gedraaid'. Zij vindt het jammer dat er alleen maar verwezen hoeft te worden naar de Koude Oorlog en niet naar begrippen als politionele actie of *counterinsurgency*. Hier blijkt het onbegrip als het gaat om de examenstof rond de kenmerkende aspecten bij historici die niet in het middelbaar onderwijs werken. De kenmerkende aspecten zijn niet gedefinieerd

naar plaats of thema. Er worden geen specifieke namen, termen of begrippen die op een bepaalde historische situatie passen, voorgeschreven. Dus wel dekolonisatie in algemene zin, maar niet toegespitst op bijvoorbeeld Indonesië. Wel de Koude Oorlog als kenmerkende aspect, maar niet de Koude Oorlog in Azië. Het examenprogramma schrijft voor dat elke kandidaat 'bij elk kenmerkend aspect van een tijdvak een passend voorbeeld (kan) geven van een gebeurtenis, ontwikkeling, verschijnsel of handeling dan wel gedachtegang van een persoon en dit voorbeeld (kan) gebruiken om het betreffende aspect te verduidelijken'. Omdat deze voorbeelden niet centraal zijn voorgeschreven,



hebben de examenmakers geen referentiekader om te kunnen bepalen welke specifieke kennis de kandidaten hebben. De door Beatrice de Graaf bedoelde begrippen kunnen daarom niet op een centraal examen worden getoetst. Voor de centrale examens betekent dit, dat er alleen identificerende vragen (welk kenmerkend aspect is zichtbaar in deze bron, of in deze gebeurtenis?) kunnen worden gesteld bij de niet-gespecificeerde kenmerkende aspecten. ►

**1** Op de website van het Cito worden de toets- en itemanalyses van elk examen gepubliceerd. Hierin is eenvoudig op te zoeken wat de moeilijkheidsgraad (p-waarde) per vraag is. Zie [tiny.cc/K7cito](http://tiny.cc/K7cito).

**2** Let wel: het gaat niet om de bron zelf, het gaat om de informatie uit de bron!

**3** NRC, 16 mei 2018.

**Beatrice de Graaf maakte een kanttekening bij het examen bij vraag 22, de vraag bij de foto met de PKI-vlag uit 1949, genomen in Indonesië. Boven: Keizer Wilhelm II en Otto von Bismarck in Frierichsruh in 1888.**

Nederlandse soldaten met een groep gevangengenomen Indonésische vrijheidsstrijders, 1946. Fotograaf onbekend. Bron: Nationaal Archief.

De docenten vonden het vwo-examen te lang. De bronnen waren volgens hen goed, leuk en passend, hoewel meer beeldbronnen op prijs zouden worden gesteld. Het niveau leek goed, met (soms te) complex geformuleerde vragen. De moeilijkste vraag in het examen bleek vraag 17 (de tekst van Goebbels), waarvan de kandidaten de strekking niet goed begrepen. De verwijzing naar de spoorwegen lag hier mogelijk aan ten grondslag. De vraag erna (over het Dawesplan) was overigens weer erg gemakkelijk. In *Kleio* beoordeelde de recensent het vwo-examen als verwarrend. Volgens hem was het examen 'te lang, met teveel nieuwe vraagvormen, vragen die slechts impliciet aan de stofomschrijving te koppelen zijn en vragen die veel meer lijken te behelzen dan ze eigenlijk omvatten'.<sup>4</sup> Dat het examen te lang was lijkt duidelijk, van nieuwe vraagvormen is echter geen sprake geweest. Juist van vwo'ers verwachten de examenmakers dat zij met inzicht omgaan met de kenmerkende aspecten en de tijdvakindeling. Dat is onderdeel van domein A.



ruimte voor de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen, waarin je hun historische belangstelling en besef kunt helpen vormen. Aan het eind van hun schoolloopbaan volgt dan een centraal examen waarin de leerling als examenkandidaat benaderd wordt en kan laten zien wat er geleerd is in de voorgaande jaren. Bij de docent vindt dan een rolwisseling plaats: van mentor naar corrector, de begeleidende docent wordt examiner, die voor het eigen vak het examenwerk van zijn pupillen moet beoordelen. Bij de examencorrectie moet de inhoud van het vak bewaakt worden én moet ervoor worden gezorgd dat de lat die gelegd wordt voor alle leerlingen in Nederland op gelijke hoogte wordt gehouden. Het examen mag voor Groningse leerlingen niet soepeler of strenger worden beoordeeld dan voor Zeeuwse kandidaten.

Tegelijkertijd dient ook de inhoud en het niveau van het vak geschiedenis te worden bewaakt. Ondanks een vager omschreven lesstof, kunnen niet alle inventieve redeneringen worden goedgekeurd. In de correctievoorschriften wordt dat aangeduid met de formulering aan het begin van elke vraag. Als de examenmakers ervan uitgaan dat er echt maar één antwoord mogelijk is, begint het cv met 'uit het antwoord moet blijken'. Aan de andere kant van het spectrum staat de formulering: 'voorbeeld van een juist antwoord is', maar dat betekent niet dat elk antwoord juist is. Ook hier dienen afwijkingen van het cv onder-

bouwd te worden met relevante vakliteratuur (en daar valt de gebruikte methode niet onder). 'Kern van een juist antwoord is' beoogt kort de essentie van het antwoord aan te geven, uiteraard zal de formulering door de kandidaten nooit identiek zijn aan het cv. Het wordt aan de professionaliteit van de docent overgelaten de antwoorden van zijn (of haar) leerlingen aan de hand van het cv te beoordelen. Vwo-kandidaten hebben de neiging hun onzekerheid te verstoppen in een overdaad aan tekst, soms om rookgordijnen te leggen, soms om hun gedachten te bepalen, soms gewoon door de examenzenuwen. Wellicht ligt hier een oorzaak van het structurele tijdgebrek van de vwo-kandidaat. Ondanks het terugbrengen van het aantal vragen en bronnen en het aantal punten de laatste jaren, blijft die tijdsdruk blijkbaar bestaan. Goed lezen helpt, doen wat er gevraagd wordt (en niet meer of minder) ook. Dat zal helpen de gesignaleerde verwarring over sommige vragen te voorkomen. Het geschiedenisexamen zat dit jaar vroeger dan ooit in het examenrooster. Daardoor was er in principe ruim voldoende tijd voor de correctie. Als het examen wat korter wordt, zodat de examenkandidaten ook wat ruimer de tijd krijgen, zou dat mooi zijn. In 2020 (havo) en in 2021 (vwo) zal het laatste examen op basis van de huidige syllabus worden afgenomen. Hopelijk zullen de onderwerpen uit de nieuwe syllabus examenmakers, docenten en hun leerlingen inspireren tot mooie lessen en een mooi examen. ■

### **'Ondanks een vager omschreven lesstof, kunnen niet alle inventieve redeneringen worden goedgekeurd'**

Beheersing van de kenmerkende aspecten is daarvoor noodzakelijk, de docent zal daar in de les aandacht aan moeten besteden. Met een normeringsterm van 0,9 lijkt dit een examen van een goed vwo-niveau geweest te zijn. Dat is in de afgelopen jaren veel minder het geval geweest.

#### **De dubbelrol van de docent**

Iedere docent zal zich hierin herkennen: je bent leraar en dus help je je leerlingen en begeleid je ze naar het volgende schooljaar. Idealiter in een stimulerend pedagogisch-didactisch klimaat, met veel aandacht en

<sup>4</sup> *Kleio* 4 (2018), p. 67.